

منابع نوسان شکاف قیمت محصولات کشاورزی

(مطالعه موردی گوشت گوساله و ماکیان)

هانیه اردی بازار*^۱ و رضا مقدسی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۸/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۸/۹/۲۵

چکیده

این پژوهش به بررسی و شناخت منابع نوسان شکاف قیمت گوشت گوساله و ماکیان می‌پردازد. برای این منظور از داده‌های سالانه ی (۸۶-۱۳۸۰) مربوط به محصولات منتخب استفاده شده است. روش بکار رفته بر پایه ی مدل شناخت منابع نوسان لیفرت طراحی شده است که از قیمت‌های تجاری (قیمت داخلی و قیمت جهانی) به همراه نرخ ارز و نرخ‌های تعرفه ی وارداتی استفاده می‌کند. نتایج بدست آمده بیانگر آن است که در بازار گوشت گوساله طی سال‌های ۸۲-۱۳۸۰ و ۸۶-۱۳۸۴ تغییرات نرخ تعرفه و طی سال‌های ۸۴-۱۳۸۲ قیمت‌های جهانی بیش‌ترین سهم را در نوسان شکاف قیمت داشته است. هم‌چنین در بازار گوشت ماکیان قیمت‌های جهانی طی سال‌های ۸۵-۱۳۸۰ و نرخ تعرفه ی طی سال‌های ۸۳-۱۳۸۲ و ۸۶-۱۳۸۵ این نقش را به عهده داشته‌اند. عامل مهم دیگر بر نوسان‌های شکاف قیمت، انتقال ناقص تغییرات قیمت‌های تجاری است که این انتقال عمدتاً نه به خاطر سیاست‌گذاری بلکه به خاطر زیرساخت توسعه نیافته بازار می‌باشد. نتایج بدست آمده حاکی از آنست که مهم‌ترین منابع نوسان در شکاف قیمت‌ها، قیمت‌های جهانی و نرخ‌های تعرفه می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: قیمت تولیدکننده داخلی، قیمت جهانی، نرخ ارز، نرخ تعرفه، نوسان، شکاف قیمت.

^۱- دانشجوی کارشناسی ارشد گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

^۲- استادیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

*- نویسنده ی مسئول: Hanieh_ordibazar@yahoo.com

پیشگفتار

قیمت محصولات کشاورزی در مقایسه با سایر کالاها از نوسان های بیش تر و گه گاه شدیدتر برخوردار است، این امر دلایل گوناگونی دارد، از جمله بر اثر به هم خوردن تعادل میان عرضه و تقاضا رخ داده و طبیعتاً شدت و ضعف آن به میزان تغییر عوامل مؤثر بر عرضه و تقاضا وابسته است. محصولات کشاورزی به دلیل نقش انکار ناپذیر در تأمین سلامت و امنیت غذایی خانوارها از یک سو و ایجاد اشتغال و کمک به رونق صادرات غیرنفتی از سوی دیگر همواره در کانون توجه سیاست گذاران در تمامی کشورها اعم از توسعه یافته و درحال توسعه قرار داشته است (خیراندیش، ۱۳۸۶). امروزه میزان مصرف پروتئین یکی از شاخص های مهم تغذیه بشمار می آید و جوامعی که از مصرف بالای پروتئین برخوردار باشند، دارای رشد فکری و جسمی بیش تر و رفاه اقتصادی و اجتماعی بهتری هستند (قریشی، ۱۳۸۳). هم چنین آهن موجود در گوشت قرمز و ماهی قابلیت جذب بیش تری از آهن موجود در پروتئین های گیاهی داشته و حاوی ۱۹ درصد پروتئین با کیفیت عالی است و تأمین کننده ی مقادیر متناسب ویتامین، روی و آهن می باشد. تأمین آهن کافی بدن بدون مصرف مقداری گوشت در عمل ناممکن و یا بسیار دشوار است (شمس الدینی، ۱۳۸۴). یکی از وظایف مهم دولت ها تأمین حداقل مایحتاج عمومی مردم در قیمت های مناسب، با توجه به سطح درآمد عمومی است (نیکوکار، ۱۳۸۱). به همین دلیل دولت نقش اساسی در قیمت گذاری محصولات و نوسان های بوجود آمده دارد، لذا بررسی قیمت محصولات پروتئینی و نوسان های آن ها و اثری که بر مصرف خانوارها می گذارد دارای اهمیت است.

شکاف قیمت، اختلاف میان قیمت داخلی و خارجی برحسب ارزش پول داخلی است. مدل لیفرت، بر جداسازی و سنجش این مطلب که چگونه تغییر در سیاست های کشاورزی (مانند نرخ های تعرفه واردات) می تواند موجب تغییر در شکاف قیمت ها شود، متمرکز گردیده است. زیر ساخت ناکارا و سایر موانع داخلی تجارت نیز می تواند موجب شکاف بین قیمت های تولیدکننده ی داخلی و قیمت های مرزی باشد. آن بخش از شکاف قیمت که نتوان آن را به هیچ یک از سیاست گذاری ها یا هزینه های معامله ی حمل و نقل نسبت داد، عدم تراز (نابرابری) قیمت می باشد و در واقع یک رقم جبران کننده است. مدل لیفرت اجازه ی وجود عدم تراز قیمت را داده و یک چهارچوب برای بررسی این ادعا که آیا عدم تراز قیمت وجود دارد یا نه، ایجاد می کند. عنصر کلیدی در شناسایی منابع نوسان شکاف قیمت عبارت است از درجه ی انتقال تغییرات، در قیمت های مرزی و نرخ های ارز، به قیمت های تولیدکننده ی داخلی، بنابراین رابطه ای آشکار بین انتقال ناقص و نابرابری قیمت ها وجود دارد (بارت، ۲۰۰۱؛ فاکلر و گودوین، ۲۰۰۱ و بارت و لی، ۲۰۰۲).

در این پژوهش منابع نوسان های شکاف قیمت به وسیله ی مدل شناسایی منابع نوسان لیفرت مشخص شده و در ادامه به پیشنهادهایی برای رفع آن پرداخته است، مطالعه ی موردی پیرامون نوسان های شکاف قیمت گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ انجام شده است. مدل شناسایی منابع نوسان لیفرت مناسب محصولاتی است که واردات داشته باشند و تعرفه ارزشی بر آن ها وضع شده باشد، در بخش دام و طیور پژوهش هایی صورت گرفت و مشخص شد که تعرفه ها ارزشی وضع شده اند و گوشت گوساله و ماکیان واردات داشته اند. مدل شناسایی منابع نوسان لیفرت، قیمت های تجاری (قیمت داخلی و قیمت جهانی) به همراه نرخ ارز و نرخ های تعرفه ی وارداتی را عامل تغییرات شکاف قیمتی می داند و در این راستا زیر ساخت ناکارا را نیز مد نظر دارد. دلیل اصلی نوسان در قیمت محصولات کشاورزی برای کشورهای در حال توسعه، تنها تغییرات در سیاست گذاری های کشاورزی محور نیست بلکه یکی از دلایل اصلی، انتقال ضعیف تغییرات قیمت مرزی و نرخ های تعرفه ی وارداتی و ... است و این انتقال ضعیف نه به دلیل سیاست گذاری ها بلکه به واسطه ی زیرساخت بازار توسعه نیافته است، بنابراین تقویت پایداری اقتصاد کلان و بهبود زیرساخت داخلی، می تواند بیش تر از سیاست های آزادسازی تجارت کشاورزی موثر باشد (آزبورن و لیفرت، ۲۰۰۱). زیرساخت ناکارا می تواند دارای سه اثر اصلی باشد: ۱- موجب افزایش هزینه های مبادلاتی برای محصولات غذایی و کشاورزی گردد. ۲- موجب نقص بازار به واسطه ی داده های ناکافی شود. ۳- موجب سختی و انعطاف ناپذیری بازار و کندی در حمل و نقل و قرارداد گردد. زیرساخت بازار ضعیف و ناتوان می تواند تولید اطلاعات ناکامل و در نتیجه عدم تعادل قیمت را ایجاد نماید و تا مدت طولانی باقی بماند.

در ادامه مطالعات انجام گرفته، بررسی خواهد شد، البته باید یادآور شد که چنین نگاهی بر مبحث شکاف قیمتی بسیار تازه است و مطالعات زیادی در این راستا انجام نگرفته است. مطالعات عنوان شده به جز مطلب نخست، در پاره ای از مفاهیم به مطلب اصلی کمک نموده اند: لیفرت (۲۰۰۵) در مطالعه ای با عنوان بررسی شناسایی منابع نوسان شکاف قیمت های محصولات کشاورزی که مطالعه ی موردی در بازار ماکیان روسیه طی سال های ۹۹-۱۹۹۷ است، به بررسی اختلاف میان قیمت های تولیدکننده ی داخلی و مرزی پرداخته است. متغیرهای کلیدی وی، قیمت تولیدکننده ی داخلی و جهانی، نرخ های ارز و تعرفه بوده است. وی توانسته اثرات هر یک از این عوامل را بر شکاف قیمت مورد بررسی قرار دهد و با عنوان های تأثیر سیاست گذاری، تأثیر عدم تراز قیمت، تأثیر ترکیبی و مجموع این دو، تأثیر انتقال ناقص و در نهایت تأثیر خالص مورد تحلیل قرار دهد. عامل تغییرات شکاف قیمتی را تغییرات نرخ ارز و زیر ساخت ناکارای بازار کشورهای در حال توسعه ارزیابی کرده است لیفرت (۲۰۰۷) در مطالعه ای با عنوان، بررسی

شناسایی منابع نوسان قیمت های تولیدکننده ی محصولات کشاورزی که مطالعه ی موردی در بازار ماکیان روسیه طی سال های ۹۹-۱۹۹۷ است، به بررسی این تغییرات و دلایل آن ها پرداخته است. متغیرهای کلیدی وی، قیمت های تجاری، نرخ های ارز و سیاست های تجاری می باشد. فرضیه ی پژوهش وی بر این مبنا قرار دارد که انتقال قیمت کامل باشد و واردات انجام گرفته باشد. وی اثراتی که هر یک از این عوامل و متغیر های کلیدی بر قیمت تولیدکننده ایجاد کرده است را بررسی و جز به جز آن و هم چنین اثرات تأثیر مستقیم قیمت، اثر سیاست گذاری، تأثیر ترکیبی و مجموع این دو اثر، هم چنین تأثیر انتقال ناقص و در نهایت تأثیر خالص را بررسی و تحلیل نموده است. در تحلیل وی تغییرات نرخ تعرفه را می توان به عنوان سیاست گذاری دولت ها در نظر گرفت و با توجه به اثرات آن بر روی قیمت تولیدکننده، اثر سیاست گذاری های دولت بر محصولات کشاورزی را مورد بررسی قرار داد. هم چنین با ایجاد بررسی تأثیر انتقال ناقص می توان اثرات زیر ساخت بازارها در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته را بررسی نمود. کاهش شدید قیمت روبل عامل اصلی در تغییرات قیمت تولید کننده بوده است. عمرانی و ترکمانی (۱۳۸۶)، در مطالعه ای با عنوان، عوامل موثر بر قیمت ها در اقتصاد ایران، به بررسی عوامل موثر بر پایداری قیمت های بخش های گوناگون اقتصاد پرداخته اند. بر اساس نتایج مشخص گردید که متغیرهای پولی شامل نرخ ارز، نرخ بهره، حجم نقدینگی و هم چنین قیمت های بخش خدمات بر قیمت های بخش کشاورزی اثر دارند از سوی دیگر افزایش قیمت های بخش صنعت منجر به افزایش قیمت های کشاورزی می شود. واعظی (۱۳۸۶)، در مطالعه ای با عنوان، ارزیابی سیاست های حمایتی دولت در بخش محصولات زراعی و باغی ایران، به بررسی سیاست های حمایتی دولت در بخش کشاورزی پرداخته است. رحیمی و کلانتری (۱۳۷۵)، در مطالعه ای با عنوان، بررسی اقتصادی یارانه، بیان کردند که از عوارض اقتصادهای صنعتی و در حال توسعه، پدیده ی تورم و افزایش قیمت هاست که این امر به دلایل گوناگون از جمله فشارهای ناشی از سوی تقاضا مانند افزایش حجم پول و افزایش جمعیت و فشارهای ناشی از عرضه مانند افزایش هزینه های تولید و کاهش تولیدات، ایجاد می شود. در کوتاه مدت می توان قیمت ها را به وسیله ی واردات و سیاست های حمایتی اداره کرد، اما در دراز مدت نباید این سیاست اعمال شود و باید ظرفیت تولید داخلی را افزایش داد و سیاست های حمایتی را در راستای افزایش تولیدات داخلی رهنمون کرد.

درک این مطلب که چه متغیرها یا عواملی سبب نوسان های شکاف قیمت محصولات کشاورزی می شود و یا بررسی این که سیاست گذاری ها در این نوسان ها موثر است یا نه، ضرورت انجام پژوهش ایجاد می شود، لذا شناسایی دلایل و سهم عامل های گوناگون در ایجاد نوسان های شکاف قیمت محصولات کشاورزی منتخب (گوشت گوساله و ماکیان)، مهم ترین اهداف این پژوهش است.

مبانی نظری و روش پژوهش

این بخش روشی را برای بررسی تغییرات در شکاف قیمت ها، زمانی که سیاست گذاری اجازه ی انتقال از تغییرات در قیمت جهانی و نرخ ارز را به قیمت تولید کننده ی داخلی بدهد، ارائه می دهد (لیفرت، ۲۰۰۵). شکاف قیمت ها عبارت است از اختلاف میان قیمت داخلی و خارجی برحسب ارزش پول داخلی و از این نظر دارای اهمیت است که به عنوان شاخصی برای جهانی بودن کشورها در بازارهای کشاورزی جهان و هم چنین آشکار شدن داده های اساسی اقتصادی کشورها با بکار بردن اندازه گیری های استاندارد حمایت بازرگانی مورد استفاده قرار می گیرد. شکاف قیمت ها هم چنین به عنوان عنصری کلیدی در تعیین میزان حمایت های کشاورزی بکار می رود، در کل وجود شکاف قیمت دو حالت را در بر می گیرد، شکاف قیمت یا مثبت است که نشان دهنده ی حمایت از تولید داخلی است و نشان می دهد قیمت داخلی بیش تر از قیمت جهانی بر حسب ارزش پول داخلی است و یا منفی می باشد که عدم حمایت از تولید داخلی را نشان می دهد و بیانگر این است که قیمت داخلی کم تر از قیمت جهانی بر حسب ارزش پول داخلی است. تشخیص و سنجش میزان نوسان متغیرهای ویژه که موجب این تغییر در شکاف قیمت ها می شود، موجب تهیه ی داده های مهمی جهت تجزیه و تحلیل سیاست گذاری کشاورزی می شود. روش شناسایی منابع نوسان این پژوهش، روی جداسازی و سنجش این مطلب که چگونه تغییر در سیاست های کشاورزی می تواند موجب تغییر در شکاف قیمت ها گردد، متمرکز شده است. شکاف قیمت برای یک محصول کشاورزی در یک کشور به صورت زیر محاسبه می گردد.

$$G = P^d - P^w X \quad \text{رابطه ی (۱)}$$

G : شکاف قیمت، P^d : قیمت تولید کننده داخلی، P^w : قیمت جهانی، X : نرخ ارز و $P^w X$: قیمت جهانی بر حسب ارزش پول داخلی (همان).

روش بدست آوردن رابطه ی شناسایی منابع نوسان با رابطه ای که شکاف قیمت را می دهد، آغاز می شود.

$$\Delta G = \Delta P^d - \Delta(P^w X) \quad (۲)$$

سپس ΔP^d در $\left(\frac{P^d}{P^d}\right)_{=1}$ و $\Delta(P^w X)$ در $\left(\frac{P^w X}{P^w X}\right)_{=1}$ ضرب می شود.

$$\Delta G = P^d \dot{P}^d - P^w X \overbrace{P^w X} \quad (۳)$$

$$\left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right] = 1 \text{ در } P^d \dot{P}^d \text{ ضرب می گردد، یعنی } \left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right] P^d \dot{P}^d$$

t : نرخ تعرفه ارزشی. و $P^w X(1+t)$: قیمت فرود است و ارزش کالا را بلافاصله پس از عبور از گمرک می دهد. به بیان دیگر ارزش سیف (قیمت خود کالا + بیمه ها + هزینه حمل و نقل) به

اضافه ی تعرفه است. $\left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right]$: تغییرات نرخ رشد ارزش سیف به اضافه ی تعرفه (تغییرات

نرخ رشد قیمت کالای وارداتی در داخل)؛ (همان).

با فرض این که هزینه های جا به جایی داخلی از مرز تا سایت های مصرف داخلی برابر با هزینه های جا به جایی از مزارع به سایت های مصرف داخلی باشد، مقدار $P^w X(1+t)$ می بایستی قیمت تولیدکننده ی داخلی برای کالا را تعیین کند. با اعمال قیمت فرودی به رابطه ی (۳) ، تعرفه به عنوان یک متغیر سیاست گذاری در مدل شناسایی منابع نوسان وارد می شود. در جمله ی

عبارت $\left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right]$ ، $\left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right] P^d \dot{P}^d$ جداسازی می شود، که این مقدار کشش انتقال

قیمت بین قیمت کالا تا تخلیه از کشتی و تحویل به انبار خرید و قیمت تولید کننده ی داخلی است (همان).

$$PTE = e = \frac{\dot{P}^d}{\left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right]} \quad (۴)$$

این جایگزین ها رابطه ی زیر را نتیجه می دهد:

$$\Delta G = P^d e \left[\frac{\dot{P}^d}{\dot{P}^w X(1+t)} \right] - P^w X \dot{P}^w X \quad (۵)$$

از مقدار k به منظور نشان دادن هرگونه انتقال ناقص موجود استفاده می شود. وجود e در رابطه ی شناسایی منابع نوسان، اجازه ی اندازه گیری تأثیر انتقال ناقص از تغییرات قیمت جهانی و تغییرات نرخ ارز به قیمت تولید کننده ی داخلی را روی شکاف قیمت خواهد داد. این رابطه در واقع کشش انتقال قیمت را نشان می دهد. به منظور جداسازی اثر انتقال ناقص برای PTE به جای e مقدار

$e+k-k$ اعمال می شود، k نشان دهنده ی مقدار و درجه ی انحراف PTE از مقدار واحد است، در واقع k نشان دهنده ی هر گونه انتقال ناقص موجود خواهد بود (همان).

$$k=1-e \quad (۶)$$

$$e+k=1 \quad (۷)$$

رابطه ی کشش انتقال قیمت بین قیمت فرودی (ارزش سیف به اضافه ی تعرفه) و قیمت تولیدکننده ی داخلی می تواند به صورت زیر نیز باشد و در نهایت در بخشی از رابطه ی اصلی (رابطه ی شناسایی منابع نوسان شکاف قیمت) قرار می گیرد.

$$e = \frac{\Delta G + \overbrace{P^w X P^w X}}{P^d \left[\overbrace{P^w X (1+t)} \right]} \quad (۸)$$

می توان رابطه ی شناسایی منابع نوسان را به صورت زیر نوشت و حروف بزرگ نشانگر سه عبارت سمت راست هستند.

$$\Delta G = \left[\overbrace{P^w X (1+t)} \right] P^d (e+k) - \overbrace{P^w X P^w X} - P^d k \left[\overbrace{P^w X (1+t)} \right] \quad (۹)$$

$$A: \quad \left[\overbrace{P^w X (1+t)} \right] P^d (e+k) \quad (۱۰)$$

$$B: \quad \overbrace{P^w X P^w X} \quad (۱۱)$$

$$C: \quad P^d k \left[\overbrace{P^w X (1+t)} \right] \quad (۱۲)$$

اگر انتقال از متغیر قیمت فرودی تا قیمت تولیدکننده ی داخلی کامل شود، ($e = 1$, $k = 0$) در این صورت عبارت C حذف خواهد شد. اگر فرض انتقال ناقص بین قیمت فرودی و قیمت تولیدکننده ی داخلی وجود داشته باشد، به گونه ای که ($e, k < 1$) گردد، روش کار به گونه ای است که جدا سازی و اندازه گیری تأثیرات روی شکاف قیمت را با فرض این که انتقال کامل است، به وسیله ی عبارت A+B انجام می دهد و اثر روی شکاف قیمت را با فرض این که انتقال ناقص است، به وسیله ی جمله ی C انجام می دهد. جمله ی C مقداری که شکاف قیمت به خاطر انتقال ناقص نمی تواند بیش از آن را تغییر دهد، اندازه گیری می کند. به بیان دیگر، جمله ی C تا مقداری اندازه گیری می کند که انتقال ناقص این تغییر را بر هم زند. مجموع سه عبارت A, B, C

تأثیر خالص را بر پایه ی مقدار حقیقی e نشان می دهند. در این پژوهش از روش شناسایی منابع نوسان که به بررسی تغییر درصد در شکاف قیمت (\dot{G}) می پردازد، پیروی شده است تا از تغییر مطلق در شکاف قیمت (ΔG)؛ حرف بزرگ نشانگر سه عبارت سمت راست است (همان).

$$G = \frac{P^d(e+k)\overline{P^w X(1+t)}}{P^d - P^w X} - \frac{\overline{p^w X P^w X}}{P^d - P^w X} - \frac{P^d k \overline{P^w X(1+t)}}{P^d - P^w X} \quad (13)$$

$$A: \frac{P^d(e+k)\overline{P^w X(1+t)}}{P^d - P^w X} \quad (14)$$

$$B: \frac{\overline{p^w X P^w X}}{P^d - P^w X} \quad (15)$$

$$C: \frac{P^d k \overline{P^w X(1+t)}}{P^d - P^w X} \quad (16)$$

هدف از رابطه ی شناسایی منابع نوسان، اندازه گیری نرخ رشد تغییرات در شکاف قیمت ناشی از تغییرات نرخ رشد هریک از متغیرهای کلیدی است، بنابراین شکل نهایی رابطه ی شناسایی منابع نوسان نباید بیش از یک بار از متغیرهای مزبور به صورت تغییر درصد باشد، هم چنین عبارتی وجود نداشته باشد که شامل تغییر درصد چه به صورت جمع یا ضرب دو یا بیش تر از این متغیرها باشد که به وسیله ی این اصل که تغییر درصد مجموع دو عدد برابر است با مجموع تغییر درصد هر یک از آن اعداد (بر حسب وزن هر یک از اعداد که در آن مجموعه شرکت نموده اند) انجام می شود.

این دیدگاه رابطه های زیر را بدست می دهد و حروف بزرگ نشان دهنده ی آن عبارت است (همان).

$$\dot{G} = \frac{P^d(e+k)\overline{P^w X P^w X}}{(P^d - P^w X)\overline{P^w X(1+t)}} - \frac{\overline{p^w X P^w X}}{P^d - P^w X} - \frac{P^d k \overline{P^w X t P^w X t}}{(P^d - P^w X)\overline{P^w X(1+t)}} - \frac{P^d k \overline{P^w X P^w X}}{(P^d - P^w X)\overline{P^w X(1+t)}} \quad (17)$$

$$D: \frac{P^d(e+k)P^w X \overline{P^w X}}{(P^d - P^w X)[P^w X(1+t)]} \quad (18)$$

$$E: \frac{P^d(e+k)P^w X t \overline{P^w X t}}{(P^d - P^w X)[P^w X(1+t)]} \quad (19)$$

$$F: \frac{P^w X \overline{P^w X}}{P^d - P^w X} \quad (20)$$

$$H: \frac{P^d k P^w X \overline{P^w X}}{(P^d - P^w X)[P^w X(1+t)]} \quad (21)$$

$$I: \frac{P^d k P^w X t \overline{P^w X t}}{(P^d - P^w X)[P^w X(1+t)]} \quad (22)$$

D+E تأثیر سیاست گذاری ، F- تأثیر عدم تراز قیمت ، D+E-F تأثیر ترکیبی و مجموع، (H+I)- تأثیر انتقال ناقص و D+E-F-H-I تأثیر خالص را نشان می دهند. در مرحله ی بعد باید به بررسی تغییر درصدی یک محصول با دو متغیر یا بیش تر پرداخت. نسبت دادن مشارکت هر یک از متغیرهای فردی برای تغییر در تولیدشان بدون یک راه حل ریاضی مشخص، دشوار است. روش کار در این بخش به وسیله ی سازمان همکاری اقتصادی و توسعه ارایه شده است که در آن زیر مجموعه‌هایی ایجاد نموده است که در آن ها فقط متغیرهای واحدی تغییر می کنند، بدون این که تغییری در حاصلضرب دو متغیر یا بیش تر بوجود آید. برای انجام این پژوهش از داده‌های مربوط به سال های ۱۳۸۰-۸۱ ، ۱۳۸۱-۸۲ ، ۱۳۸۲-۸۳ ، ۱۳۸۳-۸۴ ، ۱۳۸۴-۸۵ ، ۱۳۸۵-۸۶ و ۱۳۸۵-۸۶ با جمع آوری منابع آماری بدست آمده است. آمار مورد استفاده برای نرخ های ارز از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نرخ های تعرفه از کتاب قوانین و مقررات صادرات و واردات، قیمت های داخلی از پایگاه اینترنتی حمایت و پشتیبانی دام کشور و قیمت های جهانی از پایگاه اینترنتی سازمان خوار و بار کشاورزی استخراج شده است. قیمت های مورد استفاده بر حسب میانگین هر سال است و واحد آن کیلوگرم بر ریال است. نرخ های تعرفه نیز بر حسب کیلوگرم بیان شده است. نرخ های ارز از بخش نماگرهای اقتصادی استخراج شده است که ارزش یک دلار آمریکا را بر حسب ریال عنوان می کند. نتایج بدست آمده از روش شناسایی منابع نوسان بر حسب درصد می باشد (همان).

نتایج و بحث

این پژوهش به شناسایی منابع نوسان شکاف قیمت های بازار گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ می پردازد؛ رابطه ی شناسایی منابع نوسان این اجازه را می دهد که تغییرات در شکاف قیمت می تواند به تغییرات در قیمت جهانی، نرخ ارز و نرخ تعرفه نسبت داده شود را اندازه گیری کند. این روش توان شناسایی و اندازه گیری دلایل نوسان در شکاف قیمت ها را ایجاد می کند: ۱- تأثیر سیاست گذاری آشکار: که تغییر در این سیاست مستقیماً موجب تغییر قیمت ها می شود. ۲- تأثیر سیاست گذاری ضمنی: که یک تغییر در قیمت تجاری یا نرخ ارز همراه با سیاست گذاری موجب تغییر در شکاف قیمت می شود. ۳- تأثیر انتقال ناقص: که تغییر در قیمت تجاری یا نرخ ارز همراه با انتقال ناقص موجب تغییر در شکاف قیمت می شود و هم چنین زیرساخت بازار ناکارا نیز در این بخش اثرش را منتقل می کند، برای وجود این اثر باید دولت اجازه ی انتقال تغییرات در قیمت های تجاری و نرخ های ارز را به قیمت داخلی بدهد.

جدول های ۱ و ۲ به ترتیب مقدار حقیقی درصد تغییرات در قیمت تولیدکننده ی داخلی، نرخ تعرفه، نرخ ارز و قیمت جهانی را برای بازار گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ نشان می دهند. همان گونه که مشاهده می شود، نرخ های ارز نوسان های خزنده ای دارند. برای مثال، طی سال ۸۱-۱۳۸۰ در بازار گوشت گوساله قیمت جهانی ۲ درصد و نرخ تعرفه ۸۰ درصد کاهش داشته اند و این در حالی است که نرخ ارز بدون نوسان است. هم چنین قیمت تولیدکننده ی داخلی نیز ۲۷ درصد افزایش داشته است شکاف قیمت نیز ۳۹۹ درصد افزایش داشته است. تحلیل سایر سال ها نیز به همین روال است. با مطالعه ی این دو جدول بینشی کلی به نوسان های این متغیرها ایجاد می گردد.

اگر انتقال کامل انجام شود، درصد افزایش (یا کاهش) شکاف قیمت به وسیله ی تأثیر ترکیبی و مجموع تمام متغیرها نشان داده می شود و مجموع دو اثر سیاست گذاری و عدم تراز قیمت می باشد و درصد تغییر در شکاف قیمت تحت تأثیر سه عامل ذکر شده به وسیله ی مجموع روابط ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ بدست می آید. در جدول ۳ و ۴ تأثیر ترکیبی برای بازار گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ نشان داده شده است. برای مثال، طی سال ۸۱-۱۳۸۰ در بازار گوشت گوساله کاهش در قیمت جهانی (با توجه به جدول ۱) سبب ۶ درصد افزایش در شکاف قیمت شده است، کاهش در نرخ تعرفه نیز شکاف قیمت را ۹۱۳ درصد کاهش داده است، نبود نوسان در نرخ ارز تأثیری بر شکاف قیمت نداشته است و در کل شکاف قیمت در این دوره ی زمانی ۹۰۷ درصد کاهش داشته است. تحلیل سایر سال ها نیز به همین روال است.

تأثیر انتقال ناقص روی شکاف قیمت به دلیل تغییر در متغیرهایی است که روی قیمت تولیدکننده داخلی با انتقال ناقص، اثر می گذارند. به بیان دیگر، ناشی از تغییر در متغیرهایی است که بر اثر برهم کنش قیمت تولیدکننده با انتقال ناقص بوجود می آیند. ارقام موجود در این بخش تغییر در شکاف قیمت ناشی از هر یک از متغیرهای مزبور را نشان می دهد که در جداول ۵ و ۶ برای بازار گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ نشان داده شده است. نتایج بدست آمده برای درصد تغییر در شکاف قیمت تحت تأثیر سه عامل ذکر شده با مجموع روابط ۲۱ و ۲۲ بدست می آید. برای مثال، طی سال های ۸۱-۱۳۸۰ در بازار گوشت گوساله کاهش در نرخ تعرفه و قیمت جهانی به ترتیب سبب ۱۲۸۴ و ۲۴ درصد افزایش در شکاف قیمت شده است، نبود نوسان نرخ ارز نیز باعث ۲ درصد کاهش در شکاف قیمت شده است و اثر انباشت تغییرات در قیمت جهانی، نرخ ارز و نرخ تعرفه همراه با انتقال ناقص در مقابل سطر شکاف قیمت نوشته می شود که در این مثال برابر با ۱۳۰۶ درصد افزایش است. تحلیل سایر سال ها نیز به همین روال می باشد. جدول ۷ و ۸ به ترتیب تأثیر خالص نوسان های هر یک از متغیرهای مورد بررسی (قیمت جهانی، نرخ ارز، نرخ تعرفه) را بر قیمت تولیدکننده داخلی گوشت گوساله و ماکیان طی سال های ۸۶-۱۳۸۰ و هم چنین مقدار تغییری که در قیمت تولیدکننده داخلی به دلیل وجود متغیرهای یاد شده ایجاد شده است را بیان می کند. نتایج بدست آمده برای درصد تغییر در شکاف قیمت تحت تأثیر سه عامل ذکر شده با مجموع روابط ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ یا به گونه ای خالص از راه رابطه ی ۱۷ بدست می آید. برای مثال، طی سال ۸۱-۱۳۸۰ در بازار گوشت گوساله کاهش در قیمت جهانی و نرخ تعرفه (با توجه به جدول ۱) هر یک سبب ۳۰ و ۳۷۱ درصد افزایش در شکاف قیمت شده است، نبود نوسان در نرخ ارز نیز شکاف قیمت را ۲ درصد کاهش داده است و اثر کل این سه مقدار برابر با ۳۹۹ درصد افزایش در شکاف است. هر عاملی که از لحاظ قدرمطلق بیش ترین مقدار را داشته باشد، مهم ترین عامل در ایجاد نوسان های قیمت تولیدکننده داخلی است که در این مثال نرخ تعرفه این نقش را ایفا می کند. تحلیل سایر سال ها نیز به همین روال است. تأثیر خالص از جمع اثرات انتقال ناقص (جداول ۳ و ۴) و تأثیر ترکیبی و مجموع (جداول ۵ و ۶) بدست می آید. بدین روش می توان مقدار هر اثری را بر نوسان ها شناسایی نمود. محاسبات نشان می دهد که تغییرات قیمت جهانی و نرخ تعرفه همراه با انتقال ناقص به تفکیک هر دوره مهم ترین عامل ایجاد نوسان است. نتایج این روش در مورد شناسایی عامل نوسان در تغییرات قیمت تولیدکننده در دو بخش بازار گوساله و ماکیان در جدول ۹ آمده است. نتایج بیانگر آن است که در بازار گوشت گوساله طی سال های ۸۲-۱۳۸۰ و ۸۶-۱۳۸۴ تغییرات نرخ تعرفه بیش ترین سهم را در نوسان شکاف قیمتی داشته است. حال آن که طی سال های ۸۴-۱۳۸۲ قیمت های

جهانی این نقش را ایفا کرده است. هم چنین در بازار گوشت ماکیان قیمت های جهانی طی سال های ۸۵-۱۳۸۰ و نرخ تعرفه طی سال های ۸۳-۱۳۸۲ و ۸۶-۱۳۸۵ بیش ترین سهم را داشته اند.

نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به سهم بخش کشاورزی در بخش های گوناگون کشور و دلایل متعددی که ذکر شد، شناسایی منابع نوسان شکاف قیمت می تواند کمکی در راستای بهبود سیاست گذاری های دولت باشد. همان گونه که نشان داده شد، بیش تر شکاف های قیمت مثبت است و نشان دهنده ی حمایت دولت از تولید داخل است. براساس نتایج مشخص شد که مهم ترین منابع نوسان در تغییرات شکاف قیمت ها، قیمت های جهانی و نرخ های تعرفه است. هم چنین عاملی مهم که بر نوسان قیمت تولیدکننده و شکاف قیمت موثر است، انتقال ناقص تغییرات قیمت های داخلی و جهانی است، جایی که این انتقال بیش تر نه به خاطر سیاست گذاری بلکه به خاطر زیرساخت بازار توسعه نیافته است. کنترل نرخ تعرفه در دست دولت است که این نرخ گذاری بر اساس سیاست های دولت انجام می شود و روند ویژه ای را پیگیری نمی کند. در مورد قیمت جهانی نیز فرض شده است که کشور پذیرنده ی قیمت است پس در مقدار آن تأثیرگذار نمی باشد. می توان با بهبود کیفیت محصولات داخلی و بسته بندی مناسب آن ها و ... امکان رقابت با محصولات خارجی ایجاد شود تا این اختلاف قیمت ها جبران گردد. تغییرات نرخ تعرفه ی موثر در دست دولت است و باید راهکاری اساسی در این زمینه مشخص شود لازمه ی این کار پرهیز از روزمرگی در سیاست گذاری های تعرفه ای و نگاهی اصولی به مبحث نرخ گذاری می باشد. هم چنین باید به راهکاری بلند مدت توسل و اتکا شود تا از نوسان های این نرخ که گاه دلایل سیاسی دارد، پرهیز شود. با حرکت به سمت توسعه یافتگی بسیاری از مشکلات زیرساخت ناکارا که نه تنها در بخش کشاورزی که در بیش تر بخش های کشور وجود دارد، حل خواهد شد و این کار با سیاست گذاری های اصولی، منطقی، قانونی و به دور از تصمیم گیری های فردی امکان پذیر خواهد بود.

منابع

۱. خیراندیش، م. ۱۳۸۶. مطالعه اثر سیاست های حمایتی دولت در بخش کشاورزی زیربخش دام و طیور. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۲. رحیمی، ع. کلانتری ع. ۱۳۷۵. بررسی اقتصادی یارانه. واحد تحقیقات بازرگانی موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.
۳. شمس الدینی، س. ۱۳۸۴. بررسی همگرایی قیمت های جهانی و داخلی محصولات منتخب کشاورزی ایران. پایان نامه ی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۴. قریشی ابهری، ج. ۱۳۸۳. برآورد توابع عرضه و تقاضای انواع گوشت و پیش بینی عرضه و تقاضای آن در ایران (با استفاده از معادلات همزمان). پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۵. مقررات صادرات و واردات و جداول ضمیمه آن مربوط به سال های ۸۶-۱۳۸۰. شرکت چاپ و نشر وزارت بازرگانی.
۶. نیکوکار، الف. ۱۳۸۱. بررسی آثار حذف یارانه سم و کود شیمیایی بر تولید چغندر قند خراسان. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
۷. واعظی، ل. ۱۳۸۶. ارزیابی سیاست های حمایتی دولت در بخش محصولات زراعی و باغی ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
8. Barrett, C.B. Spring 2001. Measuring Integration and Efficiency in International Agricultural Markets. *Review of Agricultural Economics* 23, 1:19-32.
9. Barrett, C.B. and J. R. Li. May 2002 . Distinguishing Between Equilibrium and Integration in Spatial Price Analysis. *American Journal of Agricultural Economics* 84, 2: 292-307.
10. Fackler, P.L. and B.K. Goodwin. 2001. Spatial Price Analysis. In *Handbook of Agricultural Economics*, pp. 971-1024, edited by B.L. Gardner and G.C. Rausser. Amsterdam: Elsevier
11. Harley, M. 1996. Use of the Producer Subsidy Equivalent as a Measure of Support to Agriculture in Transition Economies. *American Journal of Agricultural Economics* 78, 3:799-804 .
12. Liefert, W. 2005. Decomposing Changes in Agricultural Price Gaps, IATRC Working Paper 05-2.
13. Liefert, W.M., D.J. Sedik, R.B. Koopman, E. Serova and O. Melyukhina. 1996. Producer Subsidy Equivalents for Russian Agriculture: Estimation and Interpretation. *American Journal of Agricultural Economics* 78, 3:792-798.

14. Osborne, S and W. Liefert. 2001. Price and Exchange Rate Transmission in Russian Food Markets, Economic Research Service, USDA, Washington, DC.
15. Roberts, D., T.E. Josling and D. Orden. 1999. A Framework for Analyzing Technical Trade Barriers in Agricultural Markets. Technical Bulletin No. 1876, Economic Research Service, USDA, Washington, DC.

پیوست ها

جدول ۱- مقدار حقیقی درصد تغییرات در متغیر های مورد بررسی گوشت گوساله
(واحد: درصد).

متغیر سال	قیمت تولیدکننده داخلی	قیمت جهانی	نرخ ارز	نرخ تعرفه	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱	۲۷	-۲	۰	-۸۰	۳۹۹
۱۳۸۱-۸۲	۲۴	۱۲	۴	۴۹۰۰	۴۳
۱۳۸۲-۸۳	۱۰	۱۱	۵	۰	-۴
۱۳۸۳-۸۴	۶	۵	۳	۰	-۲
۱۳۸۴-۸۵	۱۶	۸	۲	-۷۰	۳۰
۱۳۸۵-۸۶	۲۴	۲	۱	۷۳	۷۳

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۲- مقدار حقیقی درصد تغییرات در متغیر های مورد بررسی گوشت ماکیان
(واحد: درصد).

متغیر سال	قیمت تولیدکننده داخلی	قیمت جهانی	نرخ ارز	نرخ تعرفه	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱	۴	-۵	۰	-۷۶	۶۸
۱۳۸۱-۸۲	۸	۱۲	۴	۳۱۷	-۲۲
۱۳۸۲-۸۳	۲۰	۱۲	۵	۱۰۰	۳۰
۱۳۸۳-۸۴	-۱	۶	۳	۰	-۵۲
۱۳۸۴-۸۵	۹	-۳	۲	۰	۱۲۹
۱۳۸۵-۸۶	۱۵	-۲	۱	-۹۲	۹۹

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۳- تأثیر ترکیبی و مجموع نوسان های شکاف قیمت گوشت گوساله (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		-۹۱۳	۶	۰	-۹۰۷
۱۳۸۱-۸۲		۹۳۱۵	۵۲۸	۱۷۷	۱۰۰۲۰
۱۳۸۲-۸۳		۰	۱۲	۵	۱۷
۱۳۸۳-۸۴		۰	۵	۳	۸
۱۳۸۴-۸۵		-۲۷۲	-۳	-۱	-۲۷۶
۱۳۸۵-۸۶		-۲۳۴	-۱	۰	-۲۳۵

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۴- تأثیر ترکیبی و مجموع نوسان های شکاف قیمت گوشت ماکیان (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		-۵۵۴	۱۰	۰	-۵۴۴
۱۳۸۱-۸۲		۱۴۱۷	۹۴	۳۱	۱۵۴۲
۱۳۸۲-۸۳		۷۰۱	۵۳	۲۳	۷۷۷
۱۳۸۳-۸۴		۰	۶	۳	۹
۱۳۸۴-۸۵		۰	-۳	۲	-۱
۱۳۸۵-۸۶		-۵۴۸	۴	-۲	-۵۴۶

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۵- تأثیر انتقال ناقص نوسان های شکاف قیمت گوشت گوساله (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		۱۲۸۴	۲۴	-۲	۱۳۰۶
۱۳۸۱-۸۲		-۹۲۳۸	-۵۵۳	-۱۸۶	-۹۹۷۷
۱۳۸۲-۸۳		۰	-۱۵	-۶	-۲۱
۱۳۸۳-۸۴		۰	-۷	-۳	-۱۰
۱۳۸۴-۸۵		۳۳۸	-۲۶	-۶	۳۰۶
۱۳۸۵-۸۶		۳۱۹	-۶	-۵	۳۰۸

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۶- تأثیر انتقال ناقص نوسان های شکاف قیمت گوشت ماکیان (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		۵۸۵	۲۸	-۱	۶۱۲
۱۳۸۱-۸۲		-۱۳۸۱	-۱۳۸	-۴۵	۱۵۶۴
۱۳۸۲-۸۳		-۵۹۶	-۱۰۵	-۴۶	-۷۴۷
۱۳۸۳-۸۴		۰	-۳۸	-۲۳	-۶۱
۱۳۸۴-۸۵		۰	۳۲۳	-۱۹۳	۱۳۰
۱۳۸۵-۸۶		۶۴۲	۹	-۶	۶۴۵

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۷- تأثیر خالص نوسان های شکاف قیمت گوشت گوساله (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		۳۷۱	۳۰	-۲	۳۹۹
۱۳۸۱-۸۲		۷۷	-۲۵	-۹	۴۳
۱۳۸۲-۸۳		۰	-۳	-۱	-۴
۱۳۸۳-۸۴		۰	-۲	۰	-۲
۱۳۸۴-۸۵		۶۶	-۲۹	-۷	۳۰
۱۳۸۵-۸۶		۸۵	-۷	-۵	۷۳

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۸- تأثیر خالص نوسان های شکاف قیمت گوشت ماکیان (واحد: درصد).

سال	متغیر	نرخ تعرفه	قیمت جهانی	نرخ ارز	شکاف قیمت
۱۳۸۰-۸۱		۳۱	۳۸	-۱	۶۸
۱۳۸۱-۸۲		۳۶	-۴۴	-۱۴	-۲۲
۱۳۸۲-۸۳		۱۰۵	-۵۲	-۲۳	۳۰
۱۳۸۳-۸۴		۰	-۳۲	-۲۰	-۵۲
۱۳۸۴-۸۵		۰	۳۲۰	-۱۹۱	۱۲۹
۱۳۸۵-۸۶		۹۴	۱۳	-۸	۹۹

مأخذ: یافته های پژوهش

جدول ۹- منابع نوسان شکاف قیمت گوشت ایران.

دوره مورد بررسی	عامل ایجاد نوسان گوشت گوساله	عامل ایجاد نوسان گوشت ماکیان
۱۳۸۰-۸۱	نرخ تعرفه	قیمت جهانی
۱۳۸۱-۸۲	نرخ تعرفه	قیمت جهانی
۱۳۸۲-۸۳	قیمت جهانی	نرخ تعرفه
۱۳۸۳-۸۴	قیمت جهانی	قیمت جهانی
۱۳۸۴-۸۵	نرخ تعرفه	قیمت جهانی
۱۳۸۵-۸۶	نرخ تعرفه	نرخ تعرفه

مأخذ: یافته های پژوهش

